

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Kulturmiljöenheten
Eva Dahlström Rittsél
08 785 50 64

BESLUT

Datum
2011-08-26

Beteckning
432-10-5182

L 21881 (7)

Kista hembygdsgård
Staffan Lundqvist
Norrsvund 2005
760 40 Väddö

**Byggnadsminnesförklaring av Kista gård, Kista 1:2 och 1:3
Väddö socken, Norrtälje kommun**

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m (KML) Kista gård och den bebyggelse som hör till gården och som ligger inom det skyddsområde som framgår av bifogad karta som byggnadsminne.

Skyddsbestämmelser

För Kista gård gäller följande skyddsbestämmelser.

1. Byggnaderna 1-15 – mangårdsbyggnad, gammelstuga, båtsmanstorp, salt- och redskapsbod, mangelbod, brännvinsbod, ladugård, stall- och logglänga med körvandring, jordkällare, väderkvarn, linbastu, smedja, rielada och avträde – får inte rivas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnaderna 1-4 – mangårdsbyggnad, gammelstuga, båtsmanstorp, salt- och redskapsbod, 6 – brännvinsbod, 8-14 – stall- och logglänga med körvandring, jordkällare, väderkvarn, linbastu, smedja, rielada – får ingrepp inte göras i stommen och befintlig planlösning får inte ändras. Ingrepp får heller inte göras i fast inredning, såsom snickerier och fasta installationer som hänger samman med byggnadernas funktion.
3. I byggnad 1 – mangårdsbyggnaden – får ytskikt såsom dekorationsmålade väggar, tak och snickerier, bårder och tapeter inte förändras med undantag av tapeten i köket där den nuvarande tapeten bör tas bort och de ursprungliga väggdekorationerna tas fram och konserveras.
4. I byggnad 5 och 7 - mangelbod och ladugård – får ingrepp i stommen och fast inredning göras och planlösningen förändras endast i de delar som redan har byggts om, det vill säga köket i byggnad 5 och logdelen som idag är museum i byggnad 7.
5. Staket och gårdsgårdar inom skyddsområdet får inte byggas om eller på annat sätt förändras.

2011-09-05 beslut Sh
kopierad till: BM-reg. Ax

6. Byggnaderna vid Kista gård och den omgivande trädgården och gårdsplanen ska underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhåll ska utföras med traditionella byggnadsmaterial, färger och metoder på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
7. Det skyddsområde som markeras på bifogad karta får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Inom området får heller inte sådana åtgärder vidtas med mark eller vegetation att miljöns karaktär förvanskas.

Det är av stor vikt att de föremål som finns i byggnaderna också bevaras för framtiden. Enligt aktuell lagstiftning kan en byggnadsminnesförklaring inte omfatta lösa inventarier.

Historik och beskrivning

Kista har ur administrativ synpunkt betraktats som en by trots att det aldrig funnits mer än två gårdar och under långa perioder endast en gård. Kistas ursprung kan beläggas från 1493 och en kontinuerlig ägarlängd finns bevarad sedan 1630-talet. Vid denna tidpunkt fanns fem personer mantalsskrivna på gården. År 1638 förekommer det första belägget för två ägare i Kista. Antalet gårdar i Kista förefaller sedan ha växlat mellan en och två. Under 1600-talet och under större delen av 1700-talet utgjordes byn av endast en gård. Enligt traditionen skonades gården då ryssarnas 1719 brände ner en stor del av bebyggelsen längs östersjökusten tack vara att gårdsfolket ställde fram mat till ryssarna innan de själva lämnade gården.

Av dagens byggnader dateras några till 1700-talet. Gårdens utformning idag överensstämmer i grova drag med den som förekommer i skifteskartan från 1839 och senare kartor. Från 1800-talets början och fram till 1860 fanns två gårdar i Kista därefter har det endast funnits en gård. Sedan 1860-talet har det funnits endast en mangårdsbyggnad. Det finns dock flera bostadshus som visar att flera generationer har bott på gården samtidigt och att där även funnits anställd arbetskraft.

Sedan början av 1800-talet och fram tills dess hembygdsföreningen blev ägare 1947 var gården inom samma släkts ägo. Den sista ägaren Charlotta Eriksson överlevde både sin man och sina båda ogifta barn och testamenterade gården till Väddö hembygds- och fornminnesförening. Anledningen till att gården inte förändrades under första hälften av 1900-talet är sannolikt att det inte blev något egentligt generationsskifte på gården.

Gården har en för den götiska gården typiska uppdelningen i en mangårdsdel och en fägård som skiljs åt av ett staket. Den förra består av två bostadshus och förrådsbodnar av olika slag för hushållet och vid den senare finns fähus, logar och redskapsbodnar.

Bebyggelsen består av sjuutton byggnader de flesta belägna i anslutning till gårdsplanen men några av dem en bit därifrån.

Mangårdsbyggnaden (1) uppfördes 1837. Förutom bottenvåningens förstuga, vardagstuga, kammare och sal är vinden delvis inredd med två rum under det tegelklädda mansardtaket. Vindsrummen har senast bebotts av de två ogifta vuxna barnen i den sista ägarfamiljen. Samtliga rum på bottenvåningen har naivistiska marmoreringsmålningar och målade bårder från uppförandetiden. Även i köket finns denna typ av väggmålningar som dock för närvarande är övertapetserade. Även fyllningsdörrarna är dekorativt målade med ådringsmåleri och marmoreringar. Vindsrummen är båda tapetserade. I det västra rummet finns en jugendtapet från 1900-talets början medan tapeten i det östra vindsrummet är en schablontryckt tapet från byggnadstiden. Mindre tillägg i dekorationsmåleriet kan ha tillkommit under 1800-talet. Ytterdörren är försedd med ett säreget lås som enligt traditionen kom till gården i samband med rysshärjningarna 1719.

Gammelstugan (2) som dateras till 1700-talet är en äldre mangårdsbyggnad som tidigare har stått på den nuvarande mangårdens plats.

Intill gammelstugan och gränsande till fägården finns en **salt- och redskapsbod** (4) som har daterats till slutet av 1700-talet. Även **brännvinsboden** (6) är uppförd under 1700-talet och har använts för förvaring och utskänkning av det brännvin som brändes på gården. Mer i anslutning till fägården ligger **mangelboden** (5) från början av 1800-talet. Alla tre är timrade och försedda med tegeltak. Entrésidan och gaveln med gammelstugan på saltboden är panelade liksom mangelstugans entrésida. Med undantag av mangelboden som delvis är ombyggd till kök av hembygdsföreningen är bodarna välbevarade interiört och rymmer idag föremål som hänger samman med den funktion de har haft på gården.

Stall- och loglängan (8) som utgörs av två hopbyggda lador – en till vardera gården – är daterade till 1790-talet. Ursprungligen fanns två fähus i vinkel mot vardera ändan av loglängan. Längan är knuttimrad och försedd med vasstak. På baksidan finns en **körvandring** med spåntak och det tillhörande tröskverket finns bevarat inne i logen.

Ladugården (7), som delvis är av sten, ersatte på 1860-talet de äldre fähusen som utgjorde vinklar mot stall- och loglängan. I byggnaden fanns också foderlada och höskulle som hembygdsföreningen byggt om till utställningslokaler.

Förutom dessa byggnader finns två **jordkällare** (9-10) och ett **avträde** (15) på gården och nordväst om gårdsplanen finns rester av en kalkugn.

En bit söder om gårdsplanen ligger **smedjan** (13) och **linbastan** (12) med ursprunglig inredning. Av tradition och brandsäkerhetsskäl ligger de på större avstånd från den övriga gårdsbebyggelsen. Smedjan är timrad runt ässjan vars

stenmur är en del av byggnadens konstruktion. Även i dessa byggnader finns fast och lös inredning bevarad och föremål som hänger samman med byggnadernas funktion har samlats där.

I närheten av linbastan ligger också **väderkvarnen** (11) som dateras till 1828 efter den vindflöjel som pryder den. Det är en hättkvarn av holländsk typ med hättan klädd med spån.

Än längre söderut ligger **rieladan** (14). Den användes till att torka och förvara säden och det har funnits en ugn som idag är bortagen och ett nytt golv är inlagt.

I början av 1900-talet flyttades ett **båtsmanstorp** (3) till Kista i samband med att rotesystemet upphörde. I början av 2000-talet flyttades ett **båthus** (17) från Grisslehamn till en plats intill båtsmanstorpet.

Under början av 1990-talet uppfördes en samlingslokal (16) nordväst om gårdsplanen. Den har anpassats till gårdsbebyggelsen i konstruktion och material, den är timrad och rödfärgad men har en större skala. Båthuset och samlingslokalen omfattas inte av skydsföreskrifterna.

Motivering till byggnadsminnesförklaringen

Kista gård är en väl bevarad gårdsmiljö. Såväl exteriört som interiört är byggnaderna med några få undantag väl bevarade. Den stora mängden byggnader tillkomna för olika ändamål under olika tider visar på bredden av verksamheten vid en större bondgård. Här finns inte bara mangårdsbyggnad, loge och fähus utan även väderkvarn, smedja, linbastu och brännvinsbod vilket tyder på att gården var självförsörjande på en rad områden och att många olika sysslor och hantverk utfördes på gården. Linbastun, mangelboden och saltboden kan visa på kvinnornas uppgifter med textil och livsmedel. Såväl de många sysslorna som bostäderna för tjänstefolk gör det möjligt att föra in berättelser om de obesuttnas roll i bondesamhället. Båtsmanstorpet som flyttades till Kista när rotesystemet upphörde 1901 för att användas som bostad till tjänstefolk berättar om rotesystemet och visar på behovet av arbetskraft vid en större gård som Kista.

De dekorativt målade interiörerna i mangårdsbyggnaden är av stort kulturhistoriskt värde då få bevarade interiörer av denna typ har bevarats finns i denna del av landet.

Sett till de byggnadsminnesförklarade gårdar som finns i länet och i landet utgör Kista gård ett bra komplement till de redan skyddade miljöerna. Gården har ett stort kulturhistoriskt värde eftersom den är en av de mest välbevarade kända bondgårdarna i länet sett ur flera aspekter – komplett gårdsanläggning med många funktioner, lång hävd samt välbevarad såväl exteriör som interiör.

Mangårdsbyggnadens välbevarade dekorationsmåleri är synnerligen unikt för Stockholms län. Gårdens kulturhistoriska värde är således av byggnadshistorisk,

teknikhistorisk och socialhistorisk karaktär. Kista gård har också ett miljöskapande värde. Gårdsmiljön kan också knytas till en stor berättelse om Sverige som jordbruksland under flera sekler och hur landet urbaniseras under 1900-talet. Kista gård är hembygdsgård sedan mitten av 1900-talet. Hembygdsrörelsen hänger samman med urbaniseringen och en vilja att bevara och visa jordbrukssamhället. Gården är därför också ett gott exempel på hembygdsgårdar och är som sådan tillgänglig för besökare.

Kista gårds kulturhistoriska värde uppfyller därmed de kriterier som lagstiftningen ställer för byggnadsminnen.

Även om Kista gård inte ligger direkt vid kusten hänger den samman med skärgården och dess kultur. Skärgården är en av tre aspekter av Stockholms historia som Länsstyrelsen i Stockholms län prioriterar i sin byggnadsminnespolicy.

Ärendets handläggning

Fråga om byggnadsminnesförklaring väcktes 2010-04-14 av Vaddö Hembygds- och fornminnesförening som också är ägare av gården.

Byggnadsminnesförklaring av Kista gård har tidigare behandlats av Länsstyrelsen. Flera förhandlingar mellan hembygdsföreningen och Länsstyrelsen genomfördes men man lyckades vid det tillfället inte enas kring något förslag. Länsstyrelsen avslog därför 1995-06-29 den väckta frågan om byggnadsminnesförklaring. Det kulturhistoriska värdet ansågs dock vara så stort att Länsstyrelsen i samma beslut förordnade om anmälningsplikt enligt 3 kap 6 § lagen (1988:950) om kulturminnen mm (KML).

Upplysningar

Om det finns särskilda skäl, kan Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen mm lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras samt den dokumentation som behövs.

Länsstyrelsen lämnar utan kostnad för ägaren råd och anvisningar i fråga om underhåll. Ägaren bör i samråd med Länsstyrelsen upprätta en vård- och underhållsplan för byggnaden

Beslutet kan överklagas hos Länsrätten i Stockholms län enligt anvisningar på bilaga.

BESLUT

Datum
2011-08-26

Beteckning
432-10-5182

Beslut i detta ärende har fattats av länsöverdirektör Katarina Kämpe. I beslutet har även länsantikvarie Maria Malmlöf deltagit samt 1:e antikvarie Eva Dahlström Rittsél, föredragande.

Katarina Kämpe
Länsöverdirektör

Eva Dahlström Rittsél
1:e antikvarie

Källor:

Lantmäteriets historiska kartor,
<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

Björerstedt, Birger, *Kista hembygdsgård*, Vaddö hembygds- och fornminnesförening (Norrhälje 1985).

Gustavsson, Edvin, *Vaddö socken* (Tierp 1958).

Mattsson, Wilhelm, *Vaddö: En skärgårdssockens historia* (1:a uppl. Norrhälje 1960; nytryck Norrhälje 1991).

Bilagor:

Besvärshänvisning
Karta över skyddsområdet
Delgivningskvitto

Kopia till

Mk (exp, hla)
Riksantikvarieämbetet
Stockholms läns museum
Norrhälje kommun
Inskrivningsmyndigheten

BESLUT

Datum
2011-08-26

Beteckning
432-10-5182

Bilaga

Karta med skyddsområdet markerad och bebyggelsen numrerad.

